

د افغانستان اسلامي جمهوري دولت

د لوړو زده کړو وزارت

پکتیکا پوهنتون

کرنې پوهنځی

کمال خان بند او په سیمه یې کرنیزې اغیزې.

Ketabton.com

لیکوال:- نامزد پوهنیار سیدالرحمن مجیدی (کرنې پوهنځی د هارتیکلچر خانکې استاد)

کال:- ۱۳۹۹ ل ل

سريزه

نحمده ونصلی علی الرسولہ الکریم، اما بعد فاعوذ باللہ من الشیطن الرجیم، بسم اللہ الرحمن الرحیم.

قال الله تعالى في القرآن المجيد والفرقان الحميد (وجعلنا من الماء كل شيء حيا) وايضا كما قال الله تعالى (وانزل من السماء ماء فاخرج به من الثمرات) الايه.

اوبه د انسان په ژوند کې حياتي رول لري، د بشريت لومړنی راغونډيدنه هم د سيندونو ته په ور څيرمه سيمو کې شوې ده، اولوی او ستر تمدونونه د اوبو او سيندونو په څنډو کې رامنځته شوي دي، يعنې اوبه د تمدونو د پنځيدو لامل گڼل شوي دي، د لته ځيني مدنيتونه د سيندونو په نوم جوړ شوي دي، لکه د اورال مدنيت، دجلې او فرات مدنيت، چې په لومړي ځل لپاره په کې کرنه پيل شوې ده، اوبه په نړيوال سياست کې د يو ستراتيژيک عنصر په توگه مطرح شوي دي، يو شمير شنونکي اوسنی پيری ته د اوبو پيری هم وايي، او ځيني ليکوالان اوبو ته رنه تيل هم وايي، دا اصطلاح د لومړي ځل لپاره هينک دونکرس کارولې، چې هغه وايي، اوبه اوس په نړۍ واله کچه دومره ستراتيژيک رول لري؛ لکه پترول، BBC په ۱۹۹۳ ميلادي کال کې د اوبو د جگړې په اړه فيلم وړاندي کړ، څرنگه چې په نړۍ کې هره ورځ ۹۵۰۰ ماشومان د اوبو د قلت له امله مري، او پاکو اوبو ته لاس رسى نه لري، د اوبو په اړه در بيم کانفرانس چې په توکيو کې جوړ شوی وو، او ټولې هغه سيمې چې د اوبو په سر جگړې په کې شوي دي، د پخواني شوروي اتحاد د ولسمشر ميخايل گورباچوپ لخوا په نښه شوې، هغه وويل چې تر اوسه په نړۍ کې ۲۱ شخړې د اوبو په سر رامنځ ته شوي دي، چې ۱۸ يې يوازې د اسرايلو دي، په اوسني عصر کې ځيني نوي اصطلاحات (water bank) (water rate) (water refugees) (water storage) دا د اوبو ستراتيژيک ارزښت په ډاگه کولو کې مهم عوامل دي، اوبه د ځمکې وينې دي او بديل يې ناشونی ده.

د هلمند سيند

نيمروز ولايت د هيواد د گرمو ولايتونو له جملې څخه دی، چې په لويديځ کې له ايران هيواد سره او په جنوب کې له پاکستان هيواد سره مشترکه پوله لري، د جغرافيايي موقعيت له پلوه خاص ارزښت لري، نيمروز وچه او گرمه هوا لري، په نوموړي ولايت کې د لويو او کوچنيو سيندونو شتون او بهيدل د نوموړي ولايت د اوسيدونکو پام د کرنې، مالداري، کب نيونې او سياحت طرف ته راگرځولی.

د هيلمند سيند چې د هيواد له لويو سيندونو څخه دی، په همدې ولايت کې د سويل څخه د لويديځ طرف ته بهيرې، او د هندوکش له غرونو څخه سرچينه اخلي، د دې سيند پر سرلومړي ځل ۱۸۷۱ ميلادي کال کې د افغانستان او ايران تر منځ منازعه را منځته شوه، کله چې گولډ سمنټ د ايران او افغانستان سرحد تثبیتاوه، مگر د اوبو د ویش په اړه يې کوم ترتيبات ونه نيول، او دا موضوع همداسې جنجالي پاته شوه، د هيلمند سيند کلونه وروسته د وچکالي له امله خپل لوري بدل کړ، په ۱۹۰۵ ميلادي کال کې انگليسي استازی مکماهن يو ځل بيا مداخله وکړه، هغه ۲/۳ برخه د هلمند د سيند اوبه افغانستان او ۱/۳ برخه اوبه يې د ايران هيواد ته ورکړې، دا قانون تر ۱۹۳۰ کال پوري عملي وو، خو مکر وچکالی دواړو خواوو کې اوبو ته زياتي تقاضا له امله يو ځل بيا اختلافات پيدا شول، په ۱۹۷۳ ميلادي کال کې يو ځل بيا د افغانستان د وخت صدراعظم محمد موسی شفيق او ايراني سيال عباس هويدا تر منځ هوکړه وشوه، چې له دې هوکړې له مخې ايران په يوه ثانيه کې ۲۶ متره مکعب اوبه تر لاسه کولی شي، چې د دې مقدرا اوبو اندازه په يوه ثانيه کې ۲۲ متر مکعب د ايران هيواد حقا به او ۴ متر مکعب اوبه بيا د حسن نيت او ورورگلوۍ له امله ورکړل شوې دي، خود وچکالي په موسم کې بيا دا قانون د تعديل وړ ده، خو مگر ايران بيا هم د اوبو حفر کول، ذخيره او د زيات استعمال د اصولو خلاف کاران تر اوسه پورې جاري وساته، پخواني سيستان چې د روښانه تاريخي سوابقو له امله يو مهم او تاريخي ولايت دي، کله چې ايران د انگرېزانو په مرسته په سيستان حمله وکړه، نو د هيلمند په سيند په اوبو کې يې د حق ابی ادعا وکړه.

کمال خان بند

کمال خان بند د هيلمند په رود د اوبو د مخ گرځوني يو بند دی، چې د نيروز ولايت د زرنج ښار ۹۵ کيلو متري کې د چهار برچک ولسوالي پروت دی، دا بند د پخوا زمانو څخه جوړ شوی وو، خود تيمور لنګ سره سيستانيانو سخت قهر او غضب له امله دا مهم او حياتي بند وران شو، ځمکه شاړه او اوبه يې د ايران هيواد ته يو ځل بيا په بهيدو شوې، په ۱۳۴۵ کال کې بيا داود خان په وخت کې د دې بند سروی پيل شوه، خو مگر د سردار داود خان د واکمني له ختميدو سره د دې بند چارې په تپه ودریدې، له هغه نه وروسته يې بيا چارې په ۱۳۸۵ ل ل کال کې پيل شوې، خوشبختانه چې اوس د دې مهم بند رغنيزې چارې تکميل او د ۱۴۰۰ ل ل کال د وري د مياشتې په دوهمه نيټه چې د بزگر له ملي ورځې سره سمون خوري، د هيواد د ولسمشر داکتر محمد اشرف غني لخوا رسماً گټې اخيستې ته

وسپارل شي، چې د دې حياتي بند تاثيرات به د سيمي اقتصادي، سياسي، فرهنگي، زراعتي او اجتماعي پرمختگ سبب وگرځي.

د کمال خان د بند تاثيرات د سيمي په کرنه باندې

۱:- د اوبو ذخيره کول: - څرنګه چې د کرنيز سکتور د پياوړتيا لپاره اوبه ډيرې مهې دي، نو په اوسني وخت کې د اوبو ذخيره کول ډير يو اشد ضرورت دی، څرنګه چې زمونږ اوبه بغير له کومې موثرې استفادې ګاونډيانو ته ورځي، او په داسې حال کې چې ګران هيواد ۲۸,۷٪ په اوبو باندې تکيه هيواد ده، نو ياده ستونزه جدي ده، کمال خان د هيلمند سيند د اوبو د مهارولو لپاره يو مهم بند دی، چې ۵۲ ميلونه متره مکعب اوبه ذخيره کوي، چې نوموړې اوبه به د کب نيولو، توريژم، کيشتی چلوولو او نور کارونو لپاره زمينه برابره کړي، پخوا به چې کله سيلابونه راوتل هغه به مستقيماً د ايران خاوري ته ننوتل، خو مګر اوس هغه په همدې کاسه کې ذخيره کېږي ۸۵۰ ميلونه متره مکعب اوبه به د سيلابونو له طريقه چې د کال په اوږدو کې به راوتلې، مهار او په ياده کاسه کې به ذخيره شي.

۲:- د سيمي د اوبو د سطحې لوړيدل :- څرنګه چې په هيواد کې د اوبو د مديريت، د اوبه نيزو منابعو د ساتني لپاره او د سطحې راوړنو اوبو څخه د استفادې لپاره کوم خاص او مناسب ميکانيزم شتون نه لري، او تحت الارضي اوبه په ډيره بي رحمۍ سره د توربينونو، ماشينونو، واټر پمپونو او په اوسني وخت کې د برقي هندارو يا سولري انرژي پرمت په اسانه او ارزانه ډول راخيژول کېږي، او د تحت الارضي اوبو سطحه يا Water table نور هم لاندې ځي، په دې سره د ځمکې لاندې اوبه کمېږي، او شايد د وخت په تيريدو سره يولوی انساني ناورين رامنځ ته کړي، ځکه چې هر کال په نړۍ کې ۹۰ ميلونه وګړي اضافه کېږي، او په نړيواله کچه د اوبو کالني ضرورت ۹۰ ميليارده ليتره ده، خو متاسفانه چې مور نه د سطحې اوبو د ساتني لپاره کوم مناسب پلان لرو، او نه د تحت الارضي اوبو لپاره ښه فکر لرو، که چيرته د کمال خان بند جوړ شي، له نورو ارزښتونو سره سره د سيمي د ځمکې لاندې يا تحت الارضي اوبو سطحه هم پورته شي، او نوموړي ذخيره شوې اوبه به په کرنه کې استعمالېږي، اوله کوهيانو څخه به د کرنيزو ضرورتونو او څښاک لپاره پريمانه اوبه نه راويستل کېږي، د تحت الارضي اوبو په راويستلو سره د اوبو سطحه تيتېږي، د کرنې قيمت لوړېږي، د هندوستان په تاميل ناډو ايالت کې د يوی لسيزې په

دوران کې چې په مسلسل ډول له کوهیانو پریمانه اوبه راویستل شوې، نو د تحت الارضي اوبو سطحه په یاده سیمه کې له ۲۵ تر ۳۰ متره پورې نوره هم ښکته لاره.

۳:- د شارو ځمکو ابادنه ول:- څرنګه چې اوبه یو مهم تولیدي فکتور دی، او خاوره هغه وخت ابادنه وي چې اوبه ولري، کله چې اوبه وي، خاوره ابادنه، سمسوره او زرغونه وي، او کله چې اوبه نه وي نو حاصل خیزی د یوې سیمې له منځه ځي، او په شارو دښتو بدلېږي، څرنګه چې نیمروز ولایت پریمانه شاري دښتې او ارتې صحراوې لري، نو د کمال خان بند به په دې برخه کې ډیر مفید ثابت شي، د نیمروز ولایت د کمال خان د بند کاسه تر ۵۲ میلونه متره مکعبه اوبه ذخیره کولی شي، چې تقریباً د ۸۰۰۰۰ هکتاره ځمکې د خړوبونې توان لري، که چېرې له یاد بند څخه په سم او عصری ډول د کانالونو جوړول تر سره شي، او تر شارو دښتو د اوبو ورسول شي، نو د سیمې د ښیرازې سبب ګرځي او د سیمې بڼه بدلولای شي.

۴:- د ځمکو د تخریب مخنیوي:- د پیچلو درو او غرونو تر منځ د سیندونو بهیدل د دې لامل کېږي چې د کال په مختلفو فصلونو کې شدید اورښتونه رامنځ ته شي، د سلابونو راوتلو باعث ګرځي، سیلابونه هم په یوازې او هم که چېرته له سیندونو سره ګډ شي، د فزیکي تاوانونو سره سره د زیاتو نورو زیانونو لکه تلفاتو، زیربناوو، ولاړو فصلونو د تخریب باعث هم ګرځي، له یوې خوا سستو اوسوې موادو انتقال ګاونډیو هیوادونو ته؛ او له بلې خوا د زیاتو کرنیزو او حاصل خیزو خاورو د تخریب باعث ګرځي، د خاورې حاصل خیزه پوښ، منرالي او عضوي مواد نورو سیموته له ځانه سره وړي، څرنګه چې نیمروز ولایت ګرم او وچ اقلیم لري، او خاوره شکلنه ده، د ګرم او وچ اقلیم له امله نباتي پوښ نلري، نو په دا سیمې تر شدید بادي تخریب لاندې دي، علاوه له دې څخه سیلابونو پواسطه هم خاوره تخریبېږي، یوه څپرته بڼې، چې په کال کې ۲۵۰۰ میلیون متریک ټنه خاوره تخریبېږي، په داسې حال کې چې د یو انچ سرینې خاورې د ابادي او جوړولو لپاره له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ کالونه وخت ته اړتیا ده، په داسې سیمو کې بارانونه په یو یا دوه فصلونو کې unimodal. bimodal اوریري او زیات تخریبات لري په خاوره کې ریلونه Rills تخریب او Gully تخریب رامنځته کوي، چې په نتیجه کې ښیرازه خاورې د وړلو تر څنګ کندی، کندی کوي، کمال خان د بند کاسه به دا ستونزه حل کړي سیلابونو اوبه به ذخیره کړي او کانالو په مټ به ریل او ګلي تخریب مخنیوي وکړي یعنی همدغه بند به سیلابونو په کنټرول کې مهم رول ولري چې په دې سره به د نیمروز ولایت اساسي پرمختګ وکړي.

۵:- د برېښنا تولید او پروسس فابریکو فعالیدل:- څرنګه چې د کمال خان بند د اوبوله ذخیرې

سره سره د برق د تولید وړتیا هم لري، نو دا به په یاده سیمه کې کرنیزسکتور د لا قوت باعث وګرځي، څرنګه چې نیمروز ولایت سرحدي ولایت دی، نو ډیری وخت د بزګرانو لپاره د کرنیزو محصولاتو د ساتنې، ذخیرې، انتقال او پروسس امکانات موجود نه وي، نو په کمه بیه د تولید په وخت کې خپل محصولات بازار ته عرضه کوي، او د ګاونډیو هیوادونو ته ځي، کمال خان بند د ۹ میگا واټه د برېښنا په تولید سره به تر ډیره دا ستونزه حل شي، او په یاده سیمه کې به د کرنیزو محصولاتو د ساتنې او پروسس فابریکې فعالې شي، د بزګر په اقتصاد به مثبت تاثیر وکړي، ځکه چې په اوسني وخت کې ډیری محصولات په ارزانه بیه پلورل کېږي، علت دا ده: چې محصولات په یو وار د عرضه کیدو له امله چې په بازار کې د تقاضا کچه کمه وي، او لا خوسا کېږي، چې دا په خپله د بزګر د ژوند د وضعیت د لا ښه کیدو باعث ګرځي.

۷:- د څړځایونو پرمختګ او د محصولاتو زیاتوالی:- څرنګه چې د ګران هیواد وګرځي له ۸۱ څخه تر

۸۵ فیصده پورې په مستقیم او غیر مستقیم ډول په کرنه او مالداري بوخت دي، او د ښه او هوسا ژوند لپاره عایدات د همدې لارې څخه ترلاسه کوي، خو مګر د مالداري د سکتور د لاپرمختګ لپاره د څړځایونو جوړول او همدارنګه په نوبتي شکل د څړځایونو څخه استفاده؛ د څړځایونو د عمر زیاتوالي او بقا سبب ګرځي، په ګران هیواد کې د اوبو نشتون او څړځایونو ته نه پاملرنې مالداران مجبور کېږي، تر څو ګاونډیو هیوادونو ته خپل مالونه د کال په مختلفو فصلونو کې واړوي، او له غوښو، شیدو، وړیو او نورو محصولاتو څخه یې نور خلک استفاده کوي، او علاوه له دې څخه ډیری مالداران په غرونو کې د ځنګلونو څخه د څړځایونو په حیث استفاده کوي، او هغه نوي شنه شوي نهالونه او بوتې د څړ له امله له منځه ځي، چې همدا چاره د ځنګلي تخریب لپاره لاره برابروي، نو د کمال خان بند په جوړښت سره د سیمې ښه بدله، ښیرازه او څړځایونه به یې پرمختګ وکړي، چې د مالداري په برخه کې به شته ستونزې هواري شي، علاوه له دې څخه د کبانو د نیولو صنعت به هم پراختیا وکړي، څومره چې د اوبو سطحه لوړېږي، په هماغه اندازه څړځایونه پرمختګ کوي، له بله طرفه د دې بند د کاسې د لمدو ترسباتو له امله به څړځایونه او کرنه په ښه ډول پرمختګ وکړي او د کرنیزو محصولاتو کچه به لوړه شي.

۷:- کاري فرصتونو ایجادول:- د کمال خان د برېښنا بند چې په پخوانیو زمانو کې جوړ وو، په سیمه

کې کرنې پرمختګ کړی وو، د برق تولید پریمانه وو، خو د تیمور لنگ سره په جګړو کې د سیستان د

سیمې دا حیاتي بند رنگ شو، او ځمکې یو ځل بیا خرابه او ویجاړه پاتې شوې، او یوه څه خلک چې په همدې برخه کې مصروف وو، بیکاره او ځینې یې مهاجرت ته اړ شول، او کرنیزې ځمکې شاړې شوې، او د اوبو سطحه ښکته شوه، بزگرانو دومره امکانات نه درلودل، ترڅو د ځمکې له لاندې سطحې څخه اوبه راوباسي او سیمه اباده کړي.

۸:- د سطحې اوبه ییزو سرچینو فعالیدل:- کران هیواد ۷۵ میلیارده متره مکعب اوبه لري، چې په نړیواله کچه د هر متر مکعب اوبو بیه له ۱ څخه تر ۱،۵ ډالره قیمت لري، په داسې حال کې چې یو اټکل ښیي چې افغانستان په کال کې د ۵۰ میلیارد ډالره په ارزښت اوبه له لاسه ورکوي، د دې خبرې تائید د تروندهایم پوهنتون ایراني استاد دکتر ناصر کریمی لخوا هم شوی دی، خو مکرر دا حیاتي او ارزښتمنه ماده موږ څومره په اسانۍ اوبې غورۍ سره له لاسه ورکوو، د پورتنیو اوبو له جملې څخه ۵۵ میلیارده متره مکعب اوبه سطحې او ۲۰ میلیارده متر مکعب اوبه د ځمکې لاندې یا تحت الارضي دي، کران هیواد د اوبو مختلفې زیرمې لري، چې د اوبخور لپاره یې ۸۶٪ له سیندونو، ۷٪ له چینو، ۶٪ کاریزونو او ۱٪ د ارهې کوهیانو څخه برابرېږي، ټولټال ۲۰ میلیارده متره مکعب په کرانه کې په کالني ډول مصرفېږي، چې له همدې جملې څخه ۳ میلیارده متره مکعب اوبه د ځمکې له لاندې څخه ایستل کېږي، په دې معنا چې نه مو سطحې اوبه ساتلي دي، او د ځمکې لاندې یا تحت الارضي اوبه هم په پریمانه ډول مصرفوو، مونږ د سطحې اوبو ساتلو لپاره پلان نه لرو، او د ځمکې لاندې اوبه راوباسو، چې چینې، کاریزونه، کوهیان ټول له منځه تللي، او وچ شوي دي، هیواد په دې ډول ۶۷۴۱ کاریزونه چې ۱۶۳۰۰۰ هکتاره ځمکه یې خړوبوله، او ۵۵۵۸ چینې چې ۱۸۸۰۰۰ هکتاره ځمکه یې خړوبوله؛ او ۸۵۹۵ ارهې کوهیان چې تقریباً ۱۳۰۰۰ هکتاره ځمکه خړوبوي، خو مگر اوس ډیرې چینې، کاریزونه او دادهې کوهیان له منځه تللي دي، د کمال خان د بند سره به د دې سیمې د اوبو سطحې سرچینې لږېږي او غیر فعالې سرچینې به بیرته ژوندۍ او یوه ډیره ساحه ځمکه به له همدې لارې سمسوره او د محصولاتو ارقام به لوړ شي، یوازې د کمال خان نه؛ بلکه د هیواد د ټولو بندونو جوړیدل به د سطحې اوبو سرچینې ژوندۍ او فعالې کړل شي.

نتیجه گیری

کمال خان بند د هلمند پر سیند د اوبو د مخ گرځونې یو بند دی، چې د نیمروز ولایت د چهاربرجک ولسوالۍ کې د زرنج د ښار څخه د ۹۵ کیلومتره واټن کې پروت دی، دا بند د پخوا زمانو څخه جوړ وو، چې د تیمور لنگ سره د سیستانیانو د سخت مقاومت او ورته ډیر زیانونه رسولو له امله دده د قهر او غضب سبب شو، او د باستان سیستان یا اوسني نیمروز د اوبو دا حیاتی بند یې ړنګ کړ، چې سیستان بیا خرابه پاتې شو، په ۱۳۴۵ ل. ل. کال کې د کمال خان بند د جوړولو سروې د سردار محمد داود خان د واکمنۍ پر مهال پیل شوه، او کار هم ورباندې شروع شو، چې د داوود خان په وخت کې کار یې چټک روان وو، او ویل کېږي چې داوود خان په خپله له دې څخه لیدنه کړې وه، خو د کمونستي کودتاه څخه ورسته کار یې بند شو، او څه وخت وروسته ددې بند په میلیونهاوو ډالره ماشینونه او وسایل لوټ شول، د نوې حکومت د جوړیدو څخه وروسته په ۱۳۸۵ کال کې په دې بند باندې بیا کارونه شروع شول، چې د ایران هیواد دمخالفتونو سره مخ شو، ددې بند د جوړیدو موخې د موسی سیلابونو کنټرول، دکمال خان بند به د ۱۰۰ زره هکتاره ځمکې د خړوبولو او د ۹-۸،۵ میگا واټه بریښنا د تولید قدرت ولري.

نیمروز د هیواد د گرمو ولایتونو له جملې څخه دی چې په لویدیځ کې له ایران او په سویل کې له پاکستان سره پوله لري همدا راز په شمال کې فراه او په ختیځ کې له هلمند سره په گاوند کې پروت دی چې له جغرافیوی پلوه ځانګړی اهمیت لري نیمروز وچه او ګرمه هوا لري چې په اوړی کې توده او وچه او په ژمی کې معتدله وی په دغه ولایت کې د لویو او کوچنیو سیندونو شتون د نوموړی ولایت د د اوسیدونکو او څارویو لپاره مناسب شرایط برابر کړي دي.

سپارښتنې

- ۱:- په هیواد کې باید نه یوازې د کمال خان بند؛ بلکه نورو بندونو ته هم جدي پاملرنه وشي، ترڅو د هیواد د اوبو ضایعات کم او یوه زیاته اندازه عاید ترې لاسته راوړل شي.
- ۲:- د کمال خان د بند د کاسې اوبه باید د عصري کانالونو پر مټ تر شاړو دشتو ورسول شي، ترڅو کرنیز محصولات پریمانه او د گاونډیانو له محتاجی څخه خلاص شو.
- ۳:- د کمال خان بند څخه تولیدیدونکې برښنا باید د کرنیزو فابریکو په ایجاد کې مصرف شي.
- ۴:- د هیواد د ټولو بندونو د امنیت لپاره دې لازم اقدامات وشي.

ماخـذونه

- ۱:- ايوبی، عبدالغني، د خاورو او اوبو ساتنه، کابل پوهنتون، ۱۳۹۳ ل ل.
  - ۲:- اريوبي، برکت الله، د افغانستان د اوبو حقوق، ۱۳۹۶ ل ل.
  - ۳:- هاشمي، محمد حنيف، د خاورو اوبو ساتنه ، لکچرنوت شيخ زايد پوهنتون، ۱۳۹۴ ل ل.
  - ۴:- مظلوم يار، فياض گل، د نړۍ سياسي جغرافيه، ننګرهار پوهنتون، ۱۳۹۴ ل ل.
  - ۵:- حبيبي، عبدالحی ، د افغانستان تاريخي جغرافيه، انتشارات ميوند، ۱۳۷۸ ل ل.
- 6:-www.google.com/kamal_khan_dam.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**